

Jerzy Witczak

Teologiczne zbiory w polskich bibliotekach cyfrowych

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 1-2 (24-25), 24-34

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. JERZY WITCZAK¹

TEOLOGICZNE ZBIORY W POLSKICH BIBLIOTEKACH CYFROWYCH

Wstęp

Dynamiczny rozwój techniki cyfrowej, sieci teleinformatycznych, Internetu i komputerów osobistych sprawił, że zaczęto mówić o nowej epoce w dziejach kultury, wieszcząc koniec epoki Gutenberga – epoki słowa drukowanego. Jednym z priorytetowych działań na polu kultury stała się w ostatnich latach digitalizacja całego dziedzictwa kulturowego, w tym zwłaszcza drukowanych zasobów bibliotek, mająca na celu przeniesienie tych zasobów na nośniki cyfrowe i szerokie ich udostępnianie kanałami informatycznymi. W związku z tym wielu bibliotekarzy wyraża obawy, że digitalizacja jest działaniem na niekorzyść bibliotek, wskazując na dwa aspekty: ekonomiczny – digitalizacja pochłania fundusze, które mogłyby być wykorzystane na poprawę stanu bibliotek, oraz merytoryczny – zbiory poddane digitalizacji przestają się liczyć i stają się niemal nikomu niepotrzebne, tak samo i biblioteki. Podobne wątpliwości dotyczą również bibliotekarstwa kościelnego. W tej sytuacji chciałbym w moim wystąpieniu wskazać na pozytywną stronę zjawiska digitalizacji, a mianowicie na powstanie i rozwój tzw. bibliotek cyfrowych czyli wirtualnych.

Charakterystyka bibliotek cyfrowych

Skorzystajmy z definicji zawartej w polskiej Wikipedii:

¹ Dyrektor Biblioteki Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium, Duchownego we Wrocławiu.

„Biblioteka cyfrowa (także: internetowa lub wirtualna; czasem z określeniem elektroniczna) — strona internetowa udostępniająca w Internecie publikacje w formie elektronicznej, takie jak książki, mapy, dokumenty, zdjęcia itp. Nazwą „biblioteka” strony takie nawiązują do klasycznych bibliotek, które wypożyczają książki we własnym lokalu, podczas gdy dostęp do biblioteki cyfrowej zazwyczaj może mieć każdy, wszędzie i zawsze, tj. bez wcześniejszego zapisywania się, z każdego miejsca na świecie (gdzie jest dostęp do Internetu) i o każdej porze dnia czy nocy (z wyjątkiem krótkich przerw na konserwację)” (<http://pl.wikipedia.org>).

Celowo używam tu tej niezbyt prawidłowej definicji (bo niewłaściwie podany tu jest *genus proximum* – b.c. jest nie tylko stroną internetową, lecz całym systemem informatycznym)² z tej internetowej encyklopedii, która nie może stanowić źródła w poważnych publikacjach naukowych ze względu na swój anonimowy charakter autorstwa, by wskazać na zjawisko występujące również coraz częściej w bibliotekach cyfrowych. Tym nowym charakterystycznym zjawiskiem jest społecznościowy charakter tworzonych w Internecie publikacji, nazywany Internetem 2.0. Internet 2.0 (Web 2.0) to trend w sieci WWW, polegający na rozpropagowaniu idei współodpowiedzialności za zawartość oraz na dzieleniu się wiedzą. Twórcy Web 2.0 chcą, by sieć WWW dawała użytkownikom jak największą możliwość interakcji. Wikipedia jest właśnie takim sztandarowym przykładem wspólnego i interakcyjnego tworzenia encyklopedycznej zawartości. W bibliotekach cyfrowych w Polsce ta interakcyjność jest jeszcze ograniczona tylko do wpływu na dobór publikacji do digitalizacji (i to tylko w niektórych BC) za pośrednictwem forum dyskusyjnego oraz e-maili. Przewidywane są jednak już niedługo

² Por. np. Radwański, A. [dok elektr.] (1999). Biblioteka wirtualna - problemy definicyjne, EBIB, 1999 nr 08 Tryb dostępu: <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib08/radwan.html>. [odczyt. 26.05.2007]. Z punktu widzenia bibliotekarza „Biblioteki cyfrowe są organizacjami, które dostarczają środków, włączając wyspecjalizowany personel, dobór, klasyfikację, zapewnienie dostępu, dystrybucji, ochrony danych przed ich modyfikacją i ochrony w sensie fizycznym, tworzenie kopii zapasowych i przechowywanie ich w bezpiecznym miejscu, aby mogły być użytkowane przez określoną społeczność lub grupy społeczności” (cyt. za Szymulą, R. [dok elektr.] (1999). Biblioteki cyfrowe - zagadnienia ogólne i problemy terminologiczne, EBIB, 1999 nr 08 Tryb dostępu: <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib08/szymula.html>) [odczyt. 26.05.2007].

również dalsze możliwości, np. dodawania on-line do publikacji własnych słów kluczowych (w programie dLibra 4.0) oraz ich grupowania według różnych kryteriów. Pojawia się zatem nowa płaszczyzna współpracy bibliotekarzy i czytelników i okazja do dzielenia się wiedzą.

To, że biblioteka cyfrowa istnieje w Internecie, pociąga za sobą także inne, może jeszcze ważniejsze konsekwencje. Zasadniczą sprawą jest dostępność publikacji, i to o każdej porze, bez konieczności udawania się do odległej nieraz biblioteki i – bardzo często – korzystania ze zbiorów tylko w czytelni. Że jest to dostęp bezpłatny, w przeciwieństwie do licznych serwisów komercyjnych oferujących publikacje elektroniczne, nie trzeba nawet wspominać. Biblioteka cyfrowa umożliwia korzystanie z tych pozycji, które niejednokrotnie w ogóle nie byłyby dostępne dla niektórych kategorii czytelników, gdyby nie ich cyfrowa wersja zamieszczona w Internecie (np. stare druki). Dodatkowo otrzymany obraz publikacji jest często lepszej jakości niż oryginał, można go powiększać, a samą publikację w wielu przypadkach (jeśli został wykonany OCR – automatyczne rozpoznawanie tekstu) przeszukiwać tekstowo. Ponadto publikacje tekstowe istniejąc w Internecie podlegają jak wszystkie inne strony internetowe pełnemu indeksowaniu przez roboty wyszukiwarek internetowych, takich jak np. Google, i dzięki temu można odnaleźć interesujące publikacje już nie tylko przy pomocy opisów w katalogach komputerowych tworzonych przez bibliotekarzy, lecz również na podstawie ich treści. Są to wszystkie korzyści bibliotek cyfrowych dla czytelników. Również i dla tradycyjnych bibliotek ta cyfryzacja jest pożyteczna: pozwala na zabezpieczenie druków przed zniszczeniem i fizycznym unicestwieniem (kwaśny papier); ułatwia udostępnianie zbiorów specjalnych i rozwiązuje problem wypożyczeń międzybibliotecznych; umożliwia zmniejszenie liczby przechowywanych egzemplarzy.

W Polsce biblioteki cyfrowe tworzone są głównie przez różne instytucje akademickie i naukowe, w oparciu o kilka różnych systemów oprogramowania. Największe znaczenie zyskały dynamicznie rozwijające się i tworzące wspólną sieć biblioteki cyfrowe systemu *dLibra* (16) – należy do nich również Księgozbiór Wirtualny Federacji Bibliotek kościelnych FIDES. Pokrewną, ale wyróżnioną i odróżniającą się od reszty, jest Cyfrowa Biblioteka Narodowa „Po-

lona”. Tych 17 bibliotek cyfrowych będzie dalej przedmiotem prezentacji. Ponadto istnieje nadal w Internecie, ale już przestała się rozwijać, Polska Biblioteka Internetowa. Wykaz innych serwisów o podobnej funkcjonalności podaje strona EBIB.

Biblioteki cyfrowe, zgodnie z przytoczoną wyżej definicją, udostępniają dokumenty różnego rodzaju: przede wszystkim drukowane dokumenty piśmiennicze (cenne stare druki, książki, gazety i czasopisma, druki ulotne etc.), także jednak rękopisy, mapy, grafiki czy druki muzyczne – przetworzone na postać cyfrową w procesie digitalizacji (np. skanowania). W przypadku publikacji współczesnych są to już zwykłe publikacje „urodzone cyfrowo” (*born digital*) – czyli od początku powstałe (przygotowane do druku) w formie elektronicznej (nowe książki, czasopisma, rozprawy doktorskie). Oprócz tego w bibliotekach cyfrowych coraz częściej można znaleźć dokumenty elektroniczne, nie mające drukowanego odpowiednika, istniejące wyłącznie w wirtualnym świecie (książki elektroniczne, prezentacje, multimedia).

Z takim rozróżnieniem na publikacje zdigitalizowane i oryginalnie cyfrowe wiąże się jeszcze jedna, bardzo istotna z punktu widzenia czytelnika, kwestia, a mianowicie problem praw autorskich do prezentowanych dzieł. Powoduje on istnienie zasadniczo prawie 70-letniej cezury pomiędzy tymi dwoma grupami publikacji. Bez problemu można bowiem upowszechniać w Internecie tylko te utwory, do których prawa autorskie wygasły (70 lat po śmierci ostatniego współtwórcy), lub takie, które zostają udostępnione na zasadzie umowy z (żyjącym) autorem lub wydawcą. Z tego powodu tylko niektóre polskie biblioteki cyfrowe pozyskują i udostępniają współczesne publikacje, najbardziej interesujące dla czytelnika. A jeśli już to robią, to dotyczy to publikacji głównie macierzystych instytucji. Natomiast dzieła liczące co najmniej 70 lat są w wielu przypadkach już nie tak interesujące. Praktyka wyboru druków do digitalizacji jest jednakże taka, by w pierwszej kolejności poddawać temu procesowi obiekty mogące zainteresować szersze grono odbiorców bądź szczególnie związane z misją danej placówki (np. zbiory regionalne lub dotyczące lokalnej historii). Tak np. Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu umieszcza w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej materiały dotyczące historii diecezji wrocławskiej oraz przedwojennej działalności Wydziału Teologicznego

Uniwersytetu Wrocławskiego. Ten podwójnie lokalny charakter „gromadzenia” publikacji w bibliotekach cyfrowych nie stanowi jednak wady, gdyż w systemie dLibra jest możliwe (i zalecane) wyszukiwanie we wszystkich bibliotekach jednocześnie. Wręcz przeciwnie, wydaje się, że ten regionalizm sprzyja przyciągnięciu uwagi miejscowych czytelników, a z punktu widzenia bibliotekarzy taka specjalizacja ułatwia unikanie dublowania digitalizacji.

Warto na koniec wspomnieć o technicznej stronie tego rozróżnienia na publikacje „stare” i „nowe” (oryginalnie cyfrowe). Główna różnica polega na dokładności przeszukiwania warstwy tekstowej. Materiał po digitalizacji poddawany jest, jeśli to w ogóle możliwe, procesowi automatycznego rozpoznawania tekstu (OCR), lecz skuteczność oprogramowania w tych przypadkach często jest niezbyt wysoka, a powstałych błędów nikt nie jest obecnie w stanie poprawić. Pozostaje więc warstwa tekstowa, którą nazywa się „brudnym” OCR. Przeciwnie, publikacje przygotowane komputerowo mają z zasady dostępną pełną warstwę tekstową. Umieszczenie takiej publikacji w bibliotece cyfrowej nie pociąga też większych kosztów, zwykle wystarczy wykonanie pliku w formacie PDF i niewielkie przystosowanie do prezentacji. Gdyby więc udało się pokonać problem praw autorskich, takich publikacji mogłoby być dużo. Na razie jednak publikacje pochodzące z digitalizacji stanowią zdecydowaną większość.

Księgozbiory kościelne

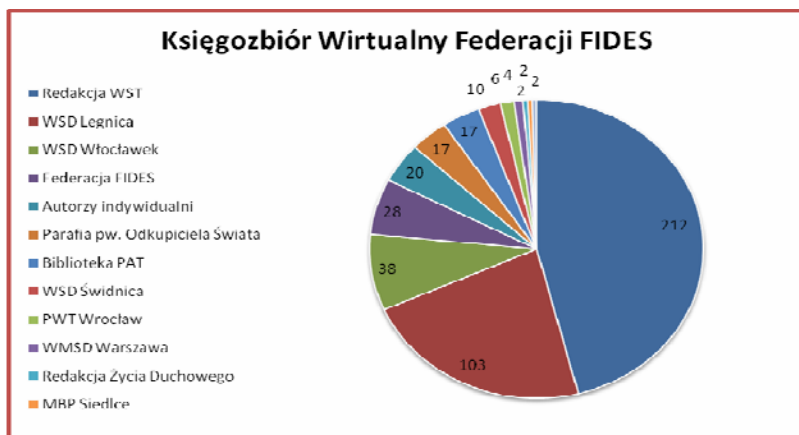
Do chwili obecnej żadna z polskich kościelnych instytucji naukowych nie posiada własnej biblioteki cyfrowej, nawet największa w Polsce Biblioteka Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Udostępnia ona jedynie na swojej stronie internetowej mniej niż sto zeskanowanych publikacji (książek i czasopism) i to w bardzo niewygodny sposób. Dostępny jest bowiem wyłącznie spis publikacji (brak wyszukiwarki), a zbiory zapisane są w formacie PDF, bez rozpoznania tekstu, całkowicie zabezpieczone przed kopiowaniem i drukowaniem i ze znakiem wodnym przez cały obraz stron o treści „WŁASNOŚĆ BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO JANA PAWŁA II”, co bardzo utrudnia odczytywanie publikacji. Taka praktyka jest zupełnym ewenementem na gruncie polskiego bibliotekarstwa, a bi-

biotekarstwa cyfrowego w szczególności, gdzie celem jest wolne udostępnianie wszystkiego co możliwe.

W takiej zatem sytuacji Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES zatroszczyła się o zorganizowanie wspólnej dla bibliotek kościelnych platformy cyfrowej³. Biblioteka wirtualna (cyfrowa) FIDES technicznie została uruchomiona 11 sierpnia 2006 roku, w dzień liturgicznego wspomnienia św. Klary – patronki nowoczesnych mediów, i nosi nazwę „Księgozbiór Wirtualny Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES”. Uroczystego otwarcia tego serwisu podczas obrad XII Walnego Zgromadzenia FIDES, w dniu 27 września 2006 roku, dokonał JE Ks. Biskup Piotr Jarecki, sufragan Archidiecezji Warszawskiej. Księgozbiór Wirtualny FIDES został posadowiony na serwerze specjalnie dedykowanym dla tego celu i jest obsługiwany przez polski program dLibra. Jest to dziesiąte w kolejności wdrożenie tego systemu w Polsce. Honorowym gościem uroczystej inauguracji był Marcin Werla z Poznania, przedstawiciel twórców programu dLibra.

Wszystkie biblioteki członkowskie mają możliwość uczestniczenia w tworzeniu tego wirtualnego księgozbioru. Program dLibra posiada specjalną aplikację „Redaktor”, która może być dostępna w każdej bibliotece należącej do Federacji FIDES. Pozwala ona na samodzielne publikowanie własnych zbiorów w postaci elektronicznej, zgodnie z dostarczoną instrukcją i ustanowionym w tym celu regulaminem. Do chwili obecnej Księgozbiór Wirtualny FIDES współtworzy 12 instytucji oraz 7 autorów indywidualnych. Przedstawia to poniższy wykres:

³ Z przykrością trzeba zauważyć, że Biblioteka KUL nie należy do Federacji FIDES, chociaż uczestniczyła w pracach nad jej powołaniem do życia.

W połowie kwietnia 2008 roku całkowita liczba publikacji Księgozbioru Wirtualnego FIDES wynosiła 462. Na tę liczbę składa się 381 artykułów z czasopism, 43 książki, 18 zeszytów czasopism w całości oraz 18 innych publikacji, w tym cenne inkunabuły i mapy, zebrane w kolekcji „Skarby bibliotek kościelnych”. Najczęściej oglądaną publikacją jest *Atlas Minor Gerardi Mercatoris : a I. Hondio plurimis aeneis tabulis auctus atque illustratus* z 1610 r. ze zbiorów Biblioteki Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie (prawie 20 tys. odsłon). Specyfikę biblioteki cyfrowej FIDES stanowi to, że jej przeważającą częścią są publikacje nowe i najnowsze (por. np. książki z serii „Biblioteka Diecezji Świdnickiej” z 2008 roku), jak również i to, że zamieszczane są w niej oddzielnie artykuły z kompletnych zeszytów czasopism. W ten sposób publikowane są obecnie cztery czasopisma: „Biuletyn Bibliotek Kościelnych - FIDES”, „Perspectiva” (Legnica), „Studia Włocławskie” oraz „Warszawskie Studia Teologiczne”. Rozwiązanie takie ułatwia korzystanie ze zbioru czasopism, przede wszystkim umożliwia wyszukiwanie rzeczowe, w szczególności zdalne (według metadanych) – z innych bibliotek systemu dLibra. Gdyby chcieć porównać wielkość tego zbioru z bibliotekami, które takiego zabiegu rozdzielania czasopism nie stosują, to trzeba by policzyć tylko całe zeszyty. W ten sposób obliczona sztucznie liczba publikacji w Księgozbiornie Wirtualnym FIDES wyniosłaby 96, ale nadal znaczną przewagę stanowiłyby w niej publikacje oryginalnie cyfro-

we. Godnym odnotowania – ze względu na miejsce tej konferencji⁴ – jest publikowanie w FIDES na bieżąco czasopisma parafialnego Parafii pw. Odkupiciela Świata we Wrocławiu pt. „Nowe Tysiąclecie”.

Oprócz Księgozbioru Wirtualnego FIDES dwie biblioteki kościelne umieszczają swoje publikacje cyfrowe w regionalnych bibliotekach cyfrowych. I tak Biblioteka Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku należy do Konsorcjum Biblioteki Naukowe Miasta Białegostoku i przy wsparciu finansowym ze środków unijnych współuczestniczy w Podlaskiej Bibliotece Cyfrowej (<http://pbc.biaman.pl>). Ze zbiorów Biblioteki AWSO pochodzi pokazna liczba 146 publikacji. Oprócz dwóch współczesnych cała reszta to cenne zbiory historyczne, częściowo o tematyce religijnej, należące do kolekcji Dziedzictwo kulturowe oraz Regionalia. Prócz tego PBC zawiera pięć tomów czasopisma „Rocznik Teologii Katolickiej”, wydawanego w Uniwersytecie w Białymstoku.

Drugą biblioteką kościelną, która uczestniczy w regionalnym projekcie, jest Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego. Jest ona jednym z 14 członków Konsorcjum Dolnośląskiej Biblioteki Cyfrowej, które powstało 20 grudnia 2006 roku (www.dbc.wroc.pl). Do chwili obecnej Konsorcjum nie otrzymało dotacji, o którą się stara, wszystkie zatem dotychczasowe publikacje zostały wykonane własnymi siłami. Dotyczy to również 94 publikacji Biblioteki PWT, podzielonych na kolekcje: Czasopisma PWT (10), Doktoraty (4), Druki wydane po 1800 roku (66), Książki PWT (11) oraz Stare druki (3). Liczba ta stanowi 9,4% ogólnego zbioru DBC, który w dniu 17 kwietnia 2008 roku osiągnął liczbę tysiąca publikacji. Jak widać, większość kolekcji Biblioteki PWT stanowią druki poddane digitalizacji. Dotyczą one historii Kościoła na Dolnym Śląsku oraz dokumentują dorobek naukowy liczącego 300 lat Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego, którego kontynuatorem po wojnie jest Papieski Wydział Teologiczny. Statystyka wskazuje jednak na to, że największą poczytnością cieszą się dzieła współczesne – książki wydane w PWT oraz niepublikowane drukiem doktoraty. Absolutnym rekordzistą jest tu rozprawa doktorska ks. Romana Skarżyńskiego „Struktura organizacyjna Kościoła i życie religijne

⁴ Biblioteka Parafialna w Trzciance.

wiernych okręgu drezdeneckiego w latach 1945-1992” (4 450 wyświetleń).

Publikacje o tematyce religijnej i teologicznej w bibliotekach systemu dLibra

Wiadomo, że zbiory o tematyce religijnej i teologicznej są gromadzone także w innych niż kościelne bibliotekach. Należy się więc domyślać, że trafiają one również do bibliotek cyfrowych w ramach digitalizacji dziedzictwa kulturowego. W związku z tym została podjęta wstępna próba zbadania, jakie zasoby o tej tematyce dostępne są w polskich bibliotekach cyfrowych. Badanie to zostało ograniczone do bibliotek, które wykorzystując oprogramowanie dLibra współtworzą polską platformę rozproszonych bibliotek cyfrowych o nazwie „Federacja Bibliotek Cyfrowych” (<http://fbc.pionier.net.pl>). FBC jest kolejnym etapem budowy sieci rozproszonych bibliotek cyfrowych w Polsce. Nazwa serwisu FBC odzwierciedla jego charakter – serwis ten jest zbiorem zaawansowanych usług sieciowych opartych na zasobach cyfrowych dostępnych w polskich bibliotekach cyfrowych i repozytoriach. Zasoby te współtworzone są przez wiele instytucji naukowych i publicznych, takich jak wyższe uczelnie, biblioteki, archiwa, muzea czy ośrodki badawcze. Serwis FBC utrzymywany jest przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe afiliowane przy Instytucie Chemii Bioorganicznej PAN. W serwisie tym istnieje m.in. możliwość jednoczesnego wyszukiwania we wszystkich bibliotekach cyfrowych należących do sieci, co zostało wykorzystane do oceny zawartości tych bibliotek.

Podjęto próbę oszacowania wielkości takich zasobów przy pomocy statystyki charakterystycznych słów kluczowych, występujących w całych opisach metadanych wszystkich publikacji udostępnianych w bibliotekach systemu dLibra. Zostały wybrane jako reprezentatywne następujące słowa: „kościół” (w obu znaczeniach, stąd tak duża liczba wyszukanych publikacji), „religia”, „katolicyzm”, „Biblia”, „teologia”, „Jezus”. Z zsumowania wyników (które oczywiście nie są rozłączne) powstał sztuczny wskaźnik liczby poszukiwanych publikacji do oceny zawartości poszczególnych zbiorów cyfrowych. Dodatkowo obliczono wskaźnik procentowy w odniesieniu do ogólnej liczby publikacji w danej bibliotece, który lepiej pozwala ocenić charakter konkretnego księgozbioru wirtualnego.

Wyniki uporządkowane wg wskaźnika procentowego obrazuje poniższa tabela:

FEDERACJA BIBLIOTEK CYFROWYCH

<http://fbc.pionier.net.pl>

(dane z dnia 14.04.2008)

Nazwa	Zasoby	„kościół”	„religia”	„katolicyzm”	„Biblia”	„teologia”	„Jezus”	Razem	Udział %
Księgozbiór FIDES	462	42	6	25	63	53	24	213	46%
Zielonogórska BC	3456	125	5	5	73	11	18	237	7%
Dolnośląska BC	993	25	7	7	6	18	2	65	7%
Podlaska BC	2902	28	76	73		1	1	179	6%
Małopolska BC	10120	73	5	401	1	15		495	5%
Kujawsko-Pomorska BC	17620	105	715		1			821	5%
Jeleniogórska BC	504	20	1					21	4%
Cyfrowa BN „Polona”	9569	113	16	78	68	8	38	321	3%
Wielkopolska BC	55774	1429	11	77	18	30	7	1572	3%
Śląska BC	7446	39	8	2	8	3		60	1%
Wejherowska BC	2097		1	2	12		1	16	1%
BC Politechniki Krakowskiej	560	2			1			3	1%
BC Politechniki Warszawskiej	618	3						3	0%

e-biblioteka UW	223	1						1	0%
BC Uniw. Wrocławskiego	13143	9	10	3	5	13		40	0%
BC CODN	57							0	0%
BC Politechniki Łódzkiej	1575							0	0%
Pedagogiczna BC	47							0	0%
RAZEM	127166	2023	862	673	256	152	91	4057	3%

Zakończenie

1. Mimo niezbyt długiego jeszcze czasu istnienia oraz trudności finansowych obecny zasób polskich bibliotek cyfrowych prezentuje się bardzo interesująco także w aspekcie problematyki religijnej i teologicznej. Można w nim znaleźć wiele ciekawych publikacji, głównie z XIX w. i początków XX w., jak również starych druków. Niemniej coraz częściej pojawiają się również i nowe publikacje o tematyce teologicznej: książki, czasopisma (w całości lub rozdzielone na artykuły), prace doktorskie.

2. Na tle pozostałych bibliotek cyfrowych wyróżnia się Księgozbiór Wirtualny Federacji FIDES, w którym większość stanowią współczesne publikacje oryginalnie cyfrowe. Wydaje się, że nie jest on jeszcze szeroko znany i odwiedzany (wskazują na to statystyki).

3. Biblioteki parafialne powinny szerzej informować swoich czytelników o zbiorach cyfrowych i umożliwiać dostęp do bibliotek cyfrowych na miejscu. To jeszcze jeden argument za wyposażeniem tych bibliotek w dobry komputer z dostępem do Internetu dla czytelników.

4. Autorzy i wydawcy publikacji o charakterze religijnym mają nowe możliwości dotarcia z nimi do szerokiego kręgu odbiorców poprzez umieszczenie ich w bibliotekach cyfrowych. Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES zaprasza wszystkich do publikowania w swoim Księgozbiorze Wirtualnym.